

БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК

Език свещен на моите деди
език на мъки, стонове вековни,
език на тая, дето ни роди
за радост не — за ядове отровни.

Език прекрасен, кой те не руга
и кой те пощади от хули гадки?
Вслушал ли се е някой досега
в мелодията на твоите звуци сладки?

Разбра ли някой колко хубост, мощ
се крий в речта ти гъвкава, звънлива —
от руйни тонове какъв разкош,
какъв размах и изразитост жива?

Не, ти падна под общия позор,
охулен, опетнен със думи кални:
и чуждите, и нашите, във хор,
отрекоха те, о, език страдални!

Не си можал да въплътиш във теб
съзнанията на творческата мисъл!
И не за песен геният ти слеп —
за груб брътвеж те само бил орисал!

Тъй слушам си, откак съм на света!
Си туй ругателство ужасно, модно,
си тоя отзив, низка клевета,
що слетя всичко мило нам и родно.

Ох, аз ще взема черния ти срам
и той ще стане мойто вдъхновение,
и в светли звукове ще те предам
на бъдещото бодро поколение;

ох, аз ще те обриша от калта
и в твоя чистий бляск ще те покажа,
и с удара на твоята красота
аз хулниците твои ще накажа.

Пловдив, 1883

Обратно към: [Поля и гори][Иван Вазов][СЛОВОТО]

ПРИ РИЛСКИЯ МОНАСТИР

Сега съм у дома. Наокол планини
и върхове стърчат; гори високи, диви
шумят; потоците, кристални и пенливи,
бучат - живот кипи на всичките страни.
Природата отвред, кат майка нежна съща,
напява ми песн?, любовно ме пригръща.

Сега съм у дома. Над мен Еленин връх
боде лазурний свод и мен при себе кани;
отсреща Бричебор ми праща здравий дъх
на своите ели и бори великани;
а Царев връх от юг издига се огромен
с плешивия си лоб и царския си спомен.

Сега съм у дома, сега съм в моя мир -
мир възделен и драг. Тук волно дишам ази,
по-светло чувствавам; свещен, отраден мир
изпълня ми духът, от нов живот талази
нахлуват в мен, трептя от нови ощущения,
от прясна сила, мощ и тайни песнопенья...

Сега съм у дома, сега съм пак поет -
във лоното на таз пустиня горска, свята;
разбирам на леса любовний тих привет,
на струите шума, на бездната мълвата.
Разменям тайна реч с земя и синий свод
и сливам се честит във техния живот.

Сега съм у дома, в сърцето съм на Рила.
Световните злини, тревоги са далеч -
за тях е тя стена до небеса турила -
усещам се добър, почти невинен веч.
Духът ми се цери след жизнената битва,
вкушавам сладък мир във песни и молитва.

Сега съм у дома. По часове, благат,
край бистрата река, при звучната? песен,
мечтая ил чета... Ил кат орел надвесен
над бездните стоя, и моят ум фъркат
блуждае в хаоса, до господата отива,
на мирозданъето във тайните се впица.

Сега съм у дома - не съм тук странен гост.

ОТЕЧЕСТВО ЛЮБЕЗНО, КАК ХУБАВО СИ ТИ!

Отечество любезно, как хубаво си ти!
Как чудно се синее небето ти безкрайно!
Как твоите картини менят се омайно!
При всеки поглед нови, по-нови красоти:
тук весели долини, там планини гиганти,
земята пълна с цвете, небето със брилянти...
Отечество любезно, как хубаво си ти!

II

Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?
Ти собираш в едно всички блага и дарове:
хляб, свила, рози, нектар, цветя и плодове,
на Изтокът светлика, на Югът аромата;
горите ти са пълни с хармония и хлад,
долините с трендафил, гърдите с благодат.
Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?

III

Отечество, не си ли достойно за любов?
Кой странник без въздишка можб да те остави?
Кой има сила твоите картини да забрави?
Що нямаш ти? Що липсва под синий ти покров
в случбй, че бог би искал Едемът да премести
и своя рай прекрасен при Емус да намести?
Отечество, не си ли достойно за любов?

IV

Ти рай си, да; но кой те прилично оценява?
Не те познават даже децата ти сами
и твойто име свято не рядко ги срами!
Какъв ли свят прекрасен в теб йоще скрит остава?
Какви ли тайни дремят, богатства, красоти
по твоите долини, поля и висоти?
Ти рай си, да; но кой те прилично оценява?

V

Ах, ний живеиме в тебе, кат същи чужденци,
и твоят дивен вид ни не стряска, не привлича.
Рогачът в планините по-много те обича,

"ЕЛАТЕ НИ ВИЖТЕ!"

Се тоз вик ме среща, изпраща по пътя,
по кръчми, по хижи - ума ми размътя.
Отбивам се в селското бедно жилище:
картина плачевна душа ми покъртя!

"Елате ни вижте"

Под - гола пръст! Смрад, дим, стени окадени,
тъмничен въздух; в полумрак потопени
човеци и дрипи... На също гноише
лежи скот и стопан, духовно сближени.

"Елате ни вижте"

Зла бедност! Неволя! Души затъпели,
набърчени булки, деца застарели;
Къс ръжено тесто в пушливо огнище
загрява се там за гърла изгладнели.

"Елате ни вижте"

Тегло, запустенье!... Дълбока неволя
живота от радост, от всичко оголя!
Тор мръсен смърди сред трънливо дворище.
И болести, смърт тук боравят на воля...

"Елате ни вижте"

И вечно труд тежък и пот непрестанни -
и пак оскудия и дни окаяни.
Зло входа за смях и за песни заприщи!
Тук бедност вековна е гост постояни.

"Елате ни вижте"

И чупи се воля и дух под хомота
на нужди, в дълбока нощ гасне живота:
ни луч от съзнание под покрива нищи!
Човекът словесни паднал е до скота.

"Елате ни вижте"

"Елате ни вижте!" - той моли и стене, -
вий, мъдри велможи, от нази гоени...
На миг напуснете там вашто тържище
на шум и на фрази, богато платени -

"Елате ни вижте"

Вий, дето в покой и в палати стоите,

към нас приближете - вий, славни, вий, сити!
Зърнете през нашто изгнило плетище
и може би вам ще настръхнат космите!
"Елате ни вижте"

Тогаз за народа се бихте смислили
и срам, угризение бихте сетили.
И вашето сърце със болка заби ще.
О, доста на думи сте нази любили -
"Елате ни вижте!"

Обратно към: [Скитнишки песни][Иван Вазов][СЛОВОТО]

ЛИНЕЕ НАШТО ПОКОЛЕНЬЕ...

Линее нашто поколение
навред застой, убийствен мраз;
ни топъл луч, ни вдъхновение
не пада върху нас.

Къде вървим, не мислим твърде,
посока няма в нашия път,
спокойно бият тесни гърди,
кога от злоба не кипът.

Стресни се, племе закъсняло!
Живейш ли, мреш ли, ти не знайш!
След теб потомство иде цяло -
какво ще да му завещайш?

Ил твоят път се веч изравни?
Ил нямаш други ти съдби?
Ил нямаш ти задачи славни
и цяло бъдеще с борби?

Недей оставя, мили боже,
без лампа твоя свет олтар,
без химна твоето подножие,
без вяра живата си твар!

Недей оставя без звезда
моряка, в нощний мрак остал,
без утро мъничката птица,
народите - без идеал.

Януари 1883

Обратно към: [\[Поля и гори\]](#)[\[Иван Вазов\]](#)[\[СЛОВОТО\]](#)

© 1999-2016, [Словото](#). WEB програмиране - © [Пламен Барух](#)

ЛЕВСКИ

Манастирът тесен за мойта душа е.
Кога човек дойде тук да се покае,
трябва да забрави греховния мир,
да бяга съблазни и да търси мир.
Мойта съвест инак днеска ми говори.
Това расо черно, що нося отгоре,
не ме помирява с тия небеса
и когато в храма дигна си гласа
химн да пея богу, да получа раят,
мисля, че той слуша тия, що ридаят
в тоя дол плачевни, живот нестърпим.
И мойта молитва се губи кат дим,
и господ сърдит си затуля ухото
на светата песен и херувикото.

Мисля, че вратата на небесний рай
на къде изглеждат никой ги не знай,
че не таз килия извожда нататък,
че из света шумен пътят е по-кратък,
че сълзите чисти, че вдовишкий плач,
че потът почтенний на простий орач,
че благата дума, че правото дело,
че светата правда, изказана смело,
че ръката братска, без гордост, без вик
подадена скришно на някой клетник,
са много по-мили на господа вишни
от всичките химни и тропари лишни.

Мисля, че човекът, тук на тоя свят
има един ближен, има един брат,
от кои се с клетва монахът отказа,
че цел по-висока Бог ни тук показва,
че не с това расо и не с таз брада
мога да отмахна някоя беда

от оня, що страда; мисля, че канонът
мъчно ще направи да замлъкне стонът;
че ближний ми има нужда не в молитва,
а в съвет и помощ, когато залитва;
мисля ази още, че овчарят същ
с овцете живее, на пек и на дъжд,
и че моите братя търпят иго страшно,
а аз нямам нищо, и че туй е гряшно,
и че ще е харно да оставя веч
таз ограда тиха, от света далеч,
и да кажа тайно две-три думи нови
на онез, що влачат тежките окови.
Рече и излезе.

Девет годин той

скита се бездомен, без сън, без покой,
под вѣнкашност чужда и под име ново
и с сърце порасло и за кръст готово,
и носи съзнание, крепост, светлина
на робите слепи в робската страна.
Думите му бяха и прости и кратки,
пълни с упование и надежди сладки.
Говореше често за бунт, за борба,
кат за една ближна обща веселба,
часът на която беше неизвестен;
изпитваше кой е сърцат, сиреч честен,
участник да стане във подвига свят;
всяк един слушател беше му и брат.
В бъдещето тъмно той гледаше ясно.
Той любеше своето отечество красно.
Той беше скиталец и кат дете прост
и като отшелник живееше в пост.
Горите, полята познати му бяха;
всичките пътеки кракът му видяха,
пустинята знайше неговия глас,
хижата го знайше и на всеки час
вратата ѝ за него отворена беше.
Той се не боеше, под небето спеше,
ходеше замислен, сам-си без другар.

Тая заран млад е, довечера стар,
одеве търговец, сега просяк дрипав,
кога беше нужно - хром, и сляп, и клипав;
днес в селото глухо, утре в някой град
говореше тайно за ближний преврат,
за бунт, за свобода, за смъртта, за гробът,
и че време веч е да въстане робът;
че щастлив е оня, който дигне пръв
народното знаме и пролее кръв,
и че трябва твърдост, кураж, постоянство,
че страхът е подлост, гордостта - пиянство,
че равни сме всички в големия час -
той внасяше бодрост в народната сваяст.

И всякоя възраст, класа, пол, занятие
зимаше участие в това предприятие;
богатий с парите, сюрмахът с трудът,
момите с иглата, учений с умът,
а той беден, гол, бос, лишен от имотът,
за да е полезен дал си бе животът!

Той беше безстрашлив. Той беше готов
сто пъти да умре на кръста Христов,
да гори, кат Хуса или кат Симона
за правдата свята да мре под триона.
Смъртта бе за него и приятел и брат,
зашил беше тайно в ръкава си яд,
на кръста му вярно оръжъе висеше,
за да бъде страшен, кога нужда беше.
Той не знайше отдих, ни мир, нито сън,
обърнал се беше не дух, на огън.
Думата си цяла лейше в едно слово,
понявга чело си мръщеше сурово,
и там се четеше и укор и гняв,
и душа упорна, и железен нрав.

Той беше невидим, фантом, или сянка.
Озове се в черква, мерне се в седянка.
Покаже се, скрий се без знак и без след,
навсякъде гонен, всякъде приет.

Веднъж във събранье едно многобройно
той влезна внезапно, поздрави спокойно,
и лепна плесница на един подлец,
и излезе тихо из малкий градец.
Името му беше знак зарад тревога,
властта беше вредом невидима, строга,
обсаждаше двайсет града изведнъж,
да улови тоя демон вездесъщ.
От лице му мрачно всички се бояха,
селяните прости светец го зовяха
и сбрани, сдушени във тайни места
слушаха със трепет, с зяпнали уста
неговото слово сладко и опасно,
И тям на душата ставаше по-ясно.

.....
.....

И семето чудно падаше в сърцата
и бързо растеше за жътва богата.

Той биде предаден, и от един поп!
Тоя мръсен червяк, тоя низък роб,
тоз позор за Бога, туй пятно на храма
Дякона погуби чрез черна измама!
Тоз човек безстиден със ниско чело,
пратен на земята не се знай защо,
тоз издайник грозен и божий служител,
който тая титла без срам бе похитил,
на кого устата, пълни с яд и злост,
изрекоха подло: "Фанете тогоз!"
На кого ръката не благословия,
а издайство сърши, и гръм не строши я,
и чието име не ще спомена
от страх мойта песен да не оскверна,
и кого родила една майка луда,
който равен в адът има само Юда
фърли в плач и жалост цял народ тогаз!
И тоз човек йоще живеи между нас!

Окован и кървав, във тъмница ръгнат,
Апостолът беше на мъки подвѣргнат

ужасни. Напразно! Те нямаха власт
над таз душа яка. Ни вопъл, ни глас,
ни молба, ни клетва, ни болно стенанье
не издаде в мрака туй гордо страданье!
Смъртта беше близко, но страхът далеч.
И той не пошушна предателска реч.
И на вси въпроси - грозно изпитанье -
един ответ даде и едно мълчанье
и казваше: "Аз съм Левски! Ей ме на!"
И никое име той не спомена.

Но тиранът люти да убий духът
една заран Левски осъди на смърт!
Царете, тълпата, мръсните тирани
да могат задуши гордото съзнание,
гласът, който вика, мисълта, що грей,
истината вечна, що вечно живеи,
измислиха всякой по една секира
да уморят всичко, дето не умира:
зарад Прометея стръмната скала,
ядът за Сократа с клеветата зла,
синджир за Коломба, кладата за Хуса,
кръста на Голгота за кроткий Исуса -
и по тоя начин най-грозний конец
в бъдещето става най-сяен венец.

Той биде обесен.

О, бесило славно!

По срам и по блясък ти си с кръста равно!
Под теб ний видяхме, уви, да висят
много скъпи жертви и да се тресят
и вятърът южни с тях да си играе,
и тиранът весел с тях да се ругае.
О, бесило славно! Теб те освети
смъртта на геройте. Свещено си ти.
Ти белег си страшен и знак за свобода,
за коя под тебе гинеше народа,
и лъвът, и храбрий: и смъртта до днес

под тебе, бесило, правеше ни чест.
Защото подлецът, шпионът, мръсникът
в ония дни мрачни, що "робство" се викат,
умираха мирни на свойто легло
с продадена съвест, с позор на чело,
и смъртта на тебе, о, бесилко свята,
бе не срам, а слава нова на земята
и връх, от където виждаше духът
към безсмъртието по-прекия път!

Обратно към: [[Епопея на забравените](#)][[Иван Вазов](#)][[СЛОВОТО](#)] ◀ ▲ ▶
© 1999-2015, [Словото](#). WEB програмиране - © [Пламен Барух](#)

ПАИСИЙ

*О, неразумни юроде! Поради что се срамиш да се наречии
Болгарин?...Или не са имали Болгаре царство и господарство? Ти,
Болгарино, не прелщайся, знай свой род и язык..."*
[Паисий](#) (1762)

Сто и двацет годин... Тъмнини дълбоки!
Тамо вдън горите атонски високи,
убежища скрити от лъжовний мир,
место за молитва, за одих и мир,
де се чува само ревът беломорски
или вечний шепот на шумите горски,
ил на звона тежкий набожнийят звън,
във скромна килийка, потънала в сън,
един монах тъмен, непознат и бледен
пред лампа жумеща пишеше наведен.

Що драскаше той там умислен, един?
Житие ли ново, нов ли дамаскин,
зафанат от дълго, прекъсван, оставян
и пред кандилото сред нощ пак залавян?
Поличби ли божи записваше там?
Слова ли духовни измисляше сам
за във чест на някой славен чудотворец,
египтянин, елин или светогорец?
Що се той мореше с тоя дълъг труд?
Ил бе философ? Или беше луд?
Или туй канон бе тежък и безумен,
наложен на него от строгий игумен?

Най-после отдъхна и рече: "Конец!
На житие ново аз турих венец."
И той фърли поглед любовен, приветен
към тоз труд довършен, подвиг многолетен,
на волята рожба, на бденьето плод,
погълнал безшумно полвина живот -
житие велико! Заради което
той забрави всичко, дори и небето!
Нивга майка нежна първенеца свой
тъй не е гледала, ни младий герой
първите си лаври, ни поетът мрачен
своят идеал нов, чуден светлозрачен!
и кат някой древен библейски пророк
ил на Патмос дивний пестинника строг,
кога разкривал е въз гладката кожа
тайните на мрака и волята божа,
той фърли очи си разтреперан, бляд
към хаоса тъмний, към звездния свят,
към Бялото море, заспало дълбоко,
и вдигна тез листи, и викна високо:
"От днеска нататък българският род
история има и става народ!"

Нека той познае от мойто писанье,
че голям е той бил и пак ще да стане,
че от славний Будин до светий Атон
бил е припознаван нашият закон.
Нека всякой брат наш да чете, да помни,
че гърците са люде хитри, вероломни,
че сме ги блъскали, и не един път -
и затуй не могат нази търпят -
и че сме имали царства и столици,
и от нашта рода светци и патрици;

че и ний сме дали нещо на светът
и на вси Словене книга да четът;
и кога му викат: "Българину!" бесно,
той да се гордее с това име честно.
Нека наш брат знае, че бог е велик
и че той разбира българский язык,
че е срам за всякой, който се отрича
от своя си рода и при гърци тича
и своето име и божия дар
зафърля безумно като един твар.
Горко вам, безумни, овци заблудени,
със гръцка отрова, що сте напоени,
дето се срамите от вашия брат
и търсите пища в гръцкия разврат,
и ругайте грешно бакини си кости,
и нашите нрави, че те били прости!
Та не вашто племе срам нанася вам,
о, безумни люде, а вий сте му срам!

Четете да знаете, що в стари години
по тез земи славни вършили деди ни,
как със много кралства имали са бран
и била велика българската държава;
как свети Борис се покръстил в Преслава,
как е цар Асен тук храмове градил
и дарове пращал; кой бе Самуил,
дето си изгуби душата във ада,
покори Дурацо и влезе в Елада;
четете и знайте кой бе цар Шишман
и как нашто царство сториха го плян;
кой би Иван Рилски, чийто свети мощи
чудеса се славят до тоя ден йоще;
как се Крум преславний с Никифора би
и из черепа му руйно вино пи
и как Симеон цар угрите прогони
и от Византия приема поклони.
А тоя беше учен, философ велик
и не се срамеше от своя език
и кога нямаше кого да надвива,
той пишеше книги, за да си почива.
Четете и знайте, що съм аз писал,
от много сказанья и книги събрал,
четете, о, братя, да ви се не смеят
и вам чужденците да не се гордеят...
На ви мойта книга, тя е вам завет,
нека де преписва и множи безчет

и пръска по всички поля и долини,
де българин страда, въздиша и гине.
Тя е откровение, божа благодат -
младий прави мъдър, а стария - млад,
който я прочита няма да се кае,
който знае нея, много ще да знае."

Тъй мълвеше тоз мъж, в килията скрит,
със поглед умислен, в бъдещето впит,
който много бденья, утринни пропусна,
но пачето перо нивга не изпусна
и против канонът и черковний звън -
работи без отдых, почивка и сън.

Тъй мълвеше преди сто и двайсет годин
тоз див Светогорец - за рая негоден,
и фърляше тайно през мрака тогаз
най-първата искра в народната сваяст.

Обратно към: [[Епопея на забравените](#)][[Иван Вазов](#)][[СЛОВОТО](#)]

© 1999-2016, [Словото](#). WEB програмиране - © [Пламен Барух](#)

КОЧО

О, движение славно, о, мрачно движение,
дни на борба горда, о, дни на паденье!
Епопея тъмна, непозната нам,
епопея, пълна с геройство и срам!

Храмът беше пълен с деца и невести,
с въстаници бодри и бащи злочести,
които борбата в тез зидове сбра.
Участта си всякой вече я разбра.
Врагът от три деня наоколо храма
гърмеше отчаян. Ни страх, ни измама,
ни бой, ни закани нямаха успех.
Борците държаха и никой от тех
за сдаване срамно уста не отвори
и лицето първи да си опозори.
Оградата беше прилична на пещ
задушена, пълна със въздух горещ
и със дим барутен. Свирепият глад
издаваше вече своя вик познат.
Децата пищяха уплашени, бледни
пред майки убити и трупове ледни.

Борбата кипеше отвътре, отвън,
Във всички очи пламтеше огън.
Болнави и здрави, богати, сюрмаси,
русите главички и белите власи
зимаха участие в последния бой.
Майката мълвеше: "Чедо, Не се бой!"
и даваше сину напълнена пушка;
и старата баба, що едвам се люшка,
носеше куршуми в своята пола,
и мъжът, учуден, имаше крила:
отзади, до него, жена му любима
гледаше азлъкът пупал дали има.

Децата пицяха като за пръв път
чеваха гърмежи и гледаха кръв.
и боят кипеше отвътре, отвън.
Много борци хладни спяха вечен сън,
и димът беше гъстък, и смъртта не беше
ни грозна, ни страшна, и кръвта шуртеше
из женски гърди наместо млеко.
Лудост бе пламнала във всяко око.
Старците търчаха с ярост на лице
и търсеха пушки с трепетни ръце...

Отвън враговете диви, побеснели
сган башибозуци храма налетели -
фучаха, гърмяха, надаваха рев
и падаха мъртви във немощен гнев.
Главатарят техен, с кръв топла оквасен,
на таз жътва дива гледаше безгласен,
и страхът неволно обзе му духът
пред тез раи слаби, що сееха смърт,
и вместо молби, плач пукаха куршуми.

Изведнъж далеко, на голите друми,
войска се зададе с трясък, тичешком...
Сганта се зарадва, а в божия дом
душите сетиха трепет и смущение
като пред десница, що принася мщенье.
Битката утихна...Разредя димът,
и някой глас чу се, че ехти в шумът:
-Ний се бихме, братя, с башибозуци,
защото са мръсни, диви и хайдуци...
Ето, царска сила, да се предадем!
-Не щем! - Не! - Не бива! По-добре да мрем!
-Пушките си дайте! - Не! Не! - Що да сторим?
- Да се покорим ли? - Мълчи! Да се борим!
- Предателят кой е?! - Долу! - викат с бяс. -
Спогодба не става между тях и нас!
Една жена викна:"Чуйте! Срам)!" и пушна
към войската царска и падна бездушна,
и гърмът разклати смаяний народ!
Трепна всяко сърце и всякой живот,

огънят обхвана тия души горди.
- Да се не владее на турските орди!
И гърмежът почна, и боят със гнев
подзе своя страшен и грабен напев,
но йоще по-страшно и йоще по-гробно.
и смъртта из храма фучеше злокобно.
Отчаянье мрачно ицата вапца,
майки не познаха своите деца.
отвън срещу храма зяпнали пушкала
забълваха пламък и бомби, и хала!
и стените стари разлюляха с звук
кат внезапний вятър планинския бук
като тръс подземен многожди повторен.

изведнъж видяха там зидът съборен!

Перущице бедна, тнездо на гепои,
слава! Вечна слава на чедата твои,
на твоята пепел и на твоя гроб,
дето храбро падна въстаналий роб!
Слава теб, че ти се одържа до крайност
и бори се в пушек, и падна със сыйност.
Ти в борбата черна и пред турский гнев
издигна високо твоя свилен лев,
и глава не клюмна, и меча ни даде,
и твоята светиня срамно не предаде,
и нашта свобода ти я освети.
и зо толкоз жертви гордо отмъсти.
Поклон на теб, граде, пепелище прашно,
на борба юнашка свидетелство страшно!
Твойте чеда бяха силни в трудний час,
твоята гибел беше тържество за нас,
защото ти падна със падане ново
и в нашта историйя тури светло слово.
Защото ти блесна в синия простор
след многото подлост, сред общий позо!
Защото пропадна и в гроб се халоса
славно както Прага, както сСарагоса,
обвита във пушек, окъпана в кръв;
защото ти - сетня - пример даде пръв

как мре народа и не моли бога,
и не рече: Милост! - в общата тревога;
и - нищожна, тъмна, без крепост, без мощ
и със голи ръце, и без никой вожд,
без минало славно, без примери славни,
що малките правят с великите равни,
ти с твоята смърт страшна и храбри моми
Картаген надмина, Спарта засрами.

Но войската скоро храмът окръжава,
отвсякъде ужас и смърт приближава.
и сганта, упита от лакома стръв,
и гладна за блудство, за месо и кръв
изскърца със зъби. Бомбите трещяха
и момите красни с децата пишиха.
Слисаните майки с поглед страховит
блъскаха глави си о голия зид
и падаха, други - с настръхнали власи
във своите колене душаха деца си.
Във тоя миг Кочо - простият чизмар,
наранен отслабнал и бунтовник стар,
повика жена си - млада хубавица,
на гърди с детенце със златна косица
и рече: "Невасто Виж, настая сеч
и по-лошо нещо... Ти разбираш веч...
Искаш ли да умреш?" - И клетата майка
бледна, луда, няма и без да завайка,
сложи се детето с трептящи ръце
и кат го цалуна в бялото чебце,
задтана и рече: "То да е отзади!
Удряй!" ...И Кочо ножът си извади
кървав из гърди й; и чучур червен
бликна и затече, и Кочо втрещен
погледна детето. То плачеше, клето!
"Майка ти не ще и сама на небето!"
Рече и замагна като в някой сън
и възви глава си, пламнала в огън.
Главицата падна, трупът се затресе
и кръвта детинска с майчинта се смеси.
И Кочо пак рече: Не остана мощ,

но за един удар имам сила йощ!"
И ножът димещи опря с две ръце
право дете тупа негово сърце.
И падна обагрен, грозен, страховит
с отворени очи и със нож забит.

.....

.....

И храмът ехтеше от моми, невести,
кат падаха в кръвье или в безчестье!

И господ от свода, през гъстия дим,
гледаше на всичко тих, невъзмутим!...

Обратно към: [[Епопея на забравените](#)][[Иван Вазов](#)][[СЛОВОТО](#)]

© 1999-2015, [Словото](#). WEB програмиране - © [Пламен Барух](#)

ОПЪЛЧЕНЦИТЕ НА ШИПКА

11 август 1877

Нека носим йоще срама по челото,
синила от бича, следи от теглото;
нека спомен люти от дни на позор
да висне кат облак в нашия кръгозор;
нека ни отрича исторйята, века,
нека е трагично името ни; нека
Беласица стара и новий Батак
в миналото наше фърлят своя мрак;
нека да ни сочат с присмехи обидни
счупенте окови и дирите стидни
по врата ни още от хомота стар;
нека таз свобода да ни бъде дар!
Нека. Но ний знаем, че в нашто недавно
свети нещо ново, има нещо славно,
що гордо разтупва нашите гърди
и в нас чувства силни, големи плоди;
защото там нейде на връх планината,
що небето синьо крепи с рамената,
издига се някой див, чутовен връх,
покрит с бели кости и със кървав мъх
на безсмъртен подвиг паметник огромен;
защото в Балкана има един спомен,
има едно име, що вечно живеи
и в нашта исторйя кат легенда греи,
едно име ново, голямо антично,
като Термопили славно, безгранично,
що отговор дава и смива срамът,
и на клеветата строшава зъбът.

О, Шипка!

Три деня младите дружини
как прохода бранят. Горските долини
трепетно повтарят на боя ревът.
Пристъпи ужасни! Дванайсетий път
гъсти орди лазят по урвата дива
и тела я стелят, и кръв я залива.
Бури подир бури! Рояк след рояк!
Сюлейман безумний сочи върха пак
и вика: "Търчете! Тамо са раите!"
И ордите тръгват с викове сърдити,

и "Аллах!" гръмовно въздуха разпра.
Върхът отговаря с други вик: ура!
И с нов дъжд куршуми, камъни и дървье;
дружините наши, оплискани с кърви,
пушкат и отблъскват, без сигнал, без ред,
всякой гледа само да бъде напред
и гърди геройски на смърт да изложи,
и един враг повеч мъртъв да положи.
Пушката екнат. Турците ревът,
Насипи налитат и падат, и мрат; -
Идат като тигри, бягат като овци
и пак се зарвещат; българи, орловци
кат лъвове тичат по страшний редут,
не сещат ни жега, ни жажда, ни труд.
Шурмът е отчаен, отпорът е лют.
Три дни веч се бият, но помощ не иде,
от никъде взорът надежда не види
и братските орли не фърчат към тях.
Нищо. Те ще паднат, но честно, без страх -
кат шъпа спартанци под сганта на Ксеркса.
Талазите идат; всички нащрек са!
Последният напън вече е настал.
Тогава Столетов, наший генерал,
ревна гороломно: "Млади опълченци,
венчайте България с лаврови венци!
на вашата сила царят повери
прохода, войната и себе дори!"
При тез думи силни дружините горди
очакват геройски душманските орди
бесни и шумещи! О, геройски час!
Вълните намират канари тогаз,
патроните липсват, но волите траят,
щикът се пречупва - гърдите оставят
и сладката радост до крак да измрът
пред цяла вселена, на тоз славен рът,
с една смърт юнашка и с една победа.
"България цяла сега нази гледа,
тоя връх висок е: тя ще ни съзре,
ако би бегали: да мрем по-добре!"
Няма веч оръжъе! Има хекатомба!
Всяко дърво меч е, всякой камък - бомба,
всяко нещо - удар, всяка душа - плам.
Камъне и дървье изчезнаха там.
"Грабайте телата!" някой си изкряска
и трупове мъртви фръкнаха завчаска
кат демони черни над черний рояк,

катурят, струпалят като живи пак!
И турците тръпнат, друг път не видели
ведно да се бият живи и умрели,
и въздуха цепят със демонский вик.
Боят се обръща на смърт и на щик,
героите наши като скали твърди
желязото срещат с железни си гърди
и фърлят се с песни в свирепата сеч,
като виждат харно, че умират веч...
Но вълни по-нови от орди дивашки
гълтат, потопяват орляка юнашки...
Йоще миг - ще падне заветният хълм.
Изведнъж Радецки пристигна със гръм.

.....

И днес йощ Балканът, щом буря зафаща,
спомня тоз ден бурен, шуми и препраща
славата му дивна като някой ек
от урва на урва и от век на век!

Обратно към: [[Епопея на забравените](#)][[Иван Вазов](#)][[СЛОВОТО](#)]

© 1999-2016, [Словото](#). WEB програмиране - © [Пламен Барух](#)

ДЯДО ЙОЦО ГЛЕДА

Когато си спомняме за нашите бащи, деди, роднини, преселили се на оня свят преди освобождението на отечеството, преди да лъснат пред очите им сладките лъчи на свободата, често ни минува през ума какво би било учудването им, радостта им, ако по едно чудо се събудеха от вечния си сън в гробовете, излезеха на бял свят и погледнеха около себе си: как щяха да бъдат поразени от всичко онова непознато, невероятно в живота, което ще ги обикаля и в което те ще се чувстват чужденци...

Нещастните родни души няма обаче да възкръснат и да се порадват на чудесиите на свободата, на които ние, обръгнали вече, гледаме равнодушно сега и за които те не са сънували даже в най-дивните си блянове!...

Не, те няма да възкръснат, никой не е възкръснал...

*

Имаше обаче един човек, който бе умрял в навечерието на Освободителната война и който възкръснал при вида на освободена България без да изпита разочарованията на нас, живите, които гледаме.

Той беше осемдесет и четири годишният старец дядо Йоцо.

Той живееше в едно затънтено планинско, от няколко кошари селце, загнездено в един висок усоеен валог на Стара планина, над Искърската клисура.

Тоя дядо Йоцо, прост, но събуден старец, прекарал тежкия живот на роба във всичките му тегла, грозотии и безнадеждност, беше имал злочестината внезапно да ослепее в родното си гнездо на шейсет и четвъртата си година, тъкмо при отварянето Руско-турската война.

Той остана жив, но умря за живота, за светлината, с неугасен таен копнеж в сърцето да види "българското" - така той наричаше свободна България!

В душата му живееше само образи от черното минало; в неговата старешка бодра памет върлуваха се тъмен рой спомени от робския живот, спомени грозни и лоши. Той виждаше в мисилите си ясно, което е виждал с очите си някога: ясно му се мяркаха в мрака червени фесове, гъжви, камшици, свирепи турци със свирепи лица, една дълга робска нощ без проблясък от радост и надежда, роден в нея и умрял в нея.

*

В тия непристъпни тогава балкански пустини екът на войната слабо стигна. Войната се почна и свърши без да се отрази почти гърмежът ѝ в канарите на неприближимата Искърска клисура.

Настана свободна България.

И дядо Йоцо стана свободен - казаха му това.

Но той беше сляп, свободата не видеше, нито я чувстваше осезателно по нещо.

Свободата се изразяваше за него в думите: "Няма турци вече!".

И той усещаше, че ги няма вече.

Но той жадуваше да види "българското", да му се порадва.

В своите прости едноселци, в разговорите им, в мислите им, в грижите на всекидневния живот той не усещаше нищо особено ново. Все същите хора, със същите страсти, неволи и сиромашия, както и преди. Той слушаше същата глъчка и шум в кръчмата; същите селски крамоли, същите борби с нуждите и с природата в тая изгубена безплодна покрайнина, отдалечена от света.

"Де е българското?" - питаше се той учуден, седнал на сянка под клоните на кривите церове пред държавата му, с поглед безжизнен, мечтателно впит в пространството.

Да бе имал зрение, той би хвъркнал като орел, да погледа какво има по новия свят.

"Анджак сега ми трябваха очите!" - мислеше си той горчиво.

Да види свободна България - това беше неотстъпната му мисъл. Тая мисъл засланыше всичко друго, шумът на околния живот го оставяше равнодушен, безучастен - всичко беше тъй малко, незначително, нищожно и обикновено. Той се боеше, че ще умре, преди да разбере какво е нещо "българското"; или че може да изгуби от старост ума си, без да познае това чудно нещо...

*

Един път - на петата година след Освобождението - разнесе се слух из селото, че иде кой знае по какви неизповедими божии съдбини околийският началник.

Развълнува се селото от тая вест.

Разигра се и бедното дядово Йоцово сърце; разбуди се душата му от сладки парливи вълнения, неизпитвани още. Сега чак щеше да види той "българското"! Именно да види...

Разпита, да разбере тоя големец като какъв е, като какъв маймурин. Казаха му по-вещи селяни, че началникът е нещо като каймакамин, като паша.

- Ама български паша? - пита той, запъхтян от вълнение.

- Български, ами какъв! - отговарят му.

- Наш си? Българин?... - пита пак учуден.

- Турчин ли искаш да бъде, Йоцо? - отговарят му съжалително селяните, които отдавна са видели и началници, и по-големи хора във Враца - защото никой от тях не е бил в София.

Но дядо Йоцо не се задоволяваше с тоя отговор. Той пита началникът как е пременен, как ходи, носи ли сабя. Разправят му.

- Та и сабя ли носи?...

И той въздиша от радост.

"Ще го видим, като дойде" - мисли старата му глава и се тресе.

*

Пристигна началникът и спря у Денкови.

Денковата къща - едничката в селцето по-прилична, на две ниски катчета, измазана с кал, с прозорчетата, от които едното даже със стъкло, с тесни стълбици отвън - беше отредена от селото да приеме високия гост.

Затече се и дядо Йоцо към Денкови, тупа с тояжката си по плетената вратня и вика:

- Денко, тука ли е гостът?

Денко го вижда и се понамусва:

- Тука е, дядо Йоцо. За каква работа идеш? Началнико е уморен, остави го сега!

- Абе кажи му да излезе за един час! - дума старецът и тупа с тояжката си по двора, отивайки към стълбиците, що водят на одърчето.

- Що си тъй припрян? За кого, за какво дириш началнико? - пита домакинът.

- За никого, за мене си, тъй... кажи му: "Дядо Йоцо слепият иска да те види!"

- Да го видиш? - усмихва се горчиво Денко и си дума: - Ще го видиш ти, когато си видиш муцуната в кладенеца.

Но старецът настоява. Той тупа вече с тояжката си по първото стъпало на стълбите. Старата му глава се тресе.

Домакинът влиза при началника и му обажда, че един вдетинен старец, слепец, го търси.

- За каква работа? - пита началникът.

- Иде да те види.

- Да ме види?... И сляп, казваш?...

- Сляп от пет-шест години. - И той му разправи как дядо Йоцо ненадейно изгубил зрението си, когато братушките да дойдат.

- Беше заможничък и разбран челяк - допълни Денко, - но нали даде господ, ослепа, кой знае от какво... Сега гледа, ама не види... Вика се, умрял човек... Защо си го не прибере господ! Добре, че остави имотец - държава, стокица, - та го гледат син му и снаха му. И добре го гледат челяко...

- Любопитно - каза си началникът, - нека дойде! Не, чакай да изляза!

И той излизе на одъра и слезе по стълбите.

Дядо Йоцо по тропането на чизмите позна, че е той, българският паша, па свали шапката.

Чиновникът видя пред себе си един белобрад старец, но със здрав още изглед, с едро, почерняло, грубо лице, с окъсан безрамник и с чешири, увити с връв. Цялото му тяло се тресеше. Той стоеше в смирено положение, с наведена беловласа глава.

- Какво има, дядо? - попита началникът приветливо.

Старецът вдигна глава, обърна към него безжизнените си очи, които не се движеха. Само мишците на едрото му лице нервно затрапераха.

- Ваша милост ли си, синко?

- Аз съм, дядо.

- Пашата ли?

- Той, същият - каза началникът усмихнат.

Дядо Йоцо приближи към него, премести си шапката под лявата мишница, взе му ръката, побара сукнения ръкав; похвана медните копчета на гърдите му и екселбантите; попипа с трепетна ръка сребърните плетени еполети на раменете му, па се подигна, та ги целуна.

- Господи, видох! - продума старецът, който се прекръсти, па си изтри с ръкава сълзите, що бликнаха из мъртвите му очи.

Па се поклони ниско и рече:

- Сега прощавай, синко, че ти направих труд! - И тупайки с тояжката, гологлав, излезе.

После настанаха за него пак еднообразни, безпросветни дни; пак дълбокият мрак на слепотата, в който светеше със зарист блясък като ясна звезда в тъмна нощ само това видение - българският началник-паша! Чинеше се на стареца, че той пръв път след пет години бе прогледнал за един миг и видял "българското" - една лучица от "българското" - и се беше напълно уверил, че няма турци вече и е настанала слободия по света.

Освен тоя случай всичко друго си беше, както и по-напред: той пак срещаше в кръчмата същите селяни, слушаше същите крамоли и глъчки. Животът наоколо продължаваше да шуми еднакъв със своите неволи, трудове, дребни борби, без сам да вземе в тях участие, чужди за него и чужденец за тях. Една радостчица само му оставаше и му облажаваше тъмния живот: съзнанието, че България е свободна. И като внимаваше понякога на местните вражди и гонения, той се чудеше как тия хора си тровят живота, когато трябва да бъдат все весели и да се радват, че е българско и слободия. Та те имат очи: трябваше да бъдат честити!

"Ще рече човек, че те са слепци, а аз гледам" - мислеше си той.

И той сядаше под церовете, слушаше как долу шуми Искърът, мислейки, че той пътува отдалеко и е видял много по-големи работи, и се радваше. И времето минаваше.

*

Един ден дядовото Йоцово сърце се разигра от ново вълнение. Дойде си в отпуск за Великден едничкият войник от селцето.

- Ами как дойде? С войнишки дрехи? - пита развълнуван дядо Йоцо.

- Във войнишки дрехи - отговарят му.

- И с калъчка?

- Да чуеш само как звънти, дядо Йоце!

Тича старецът при Кольовия син:

- Брей, юнако, тука ли си бре?...

- Какво дириш, Йоцо? - пита старият Кольо.

- Де аскерлият, да го видя?

Кольо извика сина си да го види дядо Йоцо и се усмихна самодоволно. Войникът излезе.

Старецът го усеща по сабята, която чатка по камъните. Той се спуска и стиска пъргавата ръка, която войникът му подава весело. Па му бара дебелия шинел, копчетата, фуражката, хваща сабята и я целува. После го погледва с безжизнения си поглед и зачудено лице, по което се проточили две сълзи.

- Та сега си имаме българска войска? - пита той и трепери от щастие.

- Имаме си, дядо Йоцо: и войска, и капитани, и наш княз - отговаря войникът гордо.

- Няма ли да подойде насам някога?

- Кой? Княза? - И войникът, и Кольо се смеят на простотията Йоцова.

И дядо Йоцо цял час разпитва за българския сарай в София, за българските топове, за българския талим и за всичко... И като слуша чудесиите, що му разправя войникът, нему се струва, че някъде в дълбочините на душата му едно слънце изгрява и осветлява всичко и той вижда пак зелени планините и голите чуки, с орли, накацали по тях, и белия божи свят, чудесно хубав!

А войникът, застървен, все разправя чудосии...

- Ух, да се не види макар: анджак сега ми трябват очи! - ядосва се пак старецът.

*

Дълго време дядо Йоцо живя под тия нови впечатления. В затънтеното селце не идеше вече никой външен човек от нова България, за да влее нова струя от благодатно вълнение в душата му. Не се случи никакво събитие в еднообразното прозяване на селцето му, което отдалеко даже да науми кипящия живот на България. Политическите трусове, които се заредиха и потърсиха издъно цялата страна, минаха без отглас в спокойния небосклон на селцето. В тия няколко бедни хижи вестник не идеше, защото никой не четеше; даскал нямаше, защото нямаше школо; поп нямаше, защото нямаше черква; стражар не стоеше, защото нямаше община, а зимата със снеговете си и каловете си спираше съвсем през седем месеца и така мъчното им съобщение със света.... Даже слабо се чу и сръбската война, в която бе загинал едничкият от това село войник. Стигнаха като мътни, неопределени слухове, че нещо става там, някъде зад планините, но какво - никой добре не знаеше. В упоритата борба за добиване коравия ръжен, недопечен залък не остана време за любопитство и за работа на тъмните умове на тия тъмни хора.

И дядо Йоцо плъзнеше в незнание за световните събития в ненарушимия покой на селцето си.

Той падаше полека-лека в безучастна апатия към всичко, що го заобикаляше, в едно незлобиво състояние, близо до старческо полишване. По цели часове и дни стоеше под сянката на церовете замислен, с поглед умрял, безцелно вторачен в пространството, вслушвайки се в глухия шум на Искъра.

Изглеждаше, че нищо ново отвън няма вече да дойде да изтръгне душата му от това бавно и тихо умирање.

*

Това се случи обаче.

Разнесе се слух, че ще прокарат железен път из клисурата на Искъра: инженери вече мерили там. Тоя слух стигна и до ушите на дядо Йоцо и разтнесе като с чук душевната му летаргия. Събуди се в дълбочините на паметта му един заспал отколешен спомен: той бе слушал в младини от един врачански чорбаджия, чорбаджи Мано, как паши и големци и френски мендизи казвали, че железница не е край да мине из устието; че милиони и милиони да се похарчат - нахалост е...

- Как? Българска железница?...

Той не искаше да повярва. Железница?... Из това устие, из тия стръмни места, дето кон не намираше място да закрепи копитата си по канарите? Дето кози крак мъчно се задържаше по стените?...

- Една голяма царщина не се нае, та ние ли?

Но слухът упорствуваше, продължаваше да смуцава въображението на слепия старец; той даде работа на ума му - по всичко друго останал в състояние на детска незлобивост.

Но обадиха му един ден, че се захваща направата на железницата из устието. Селяните се наемаха за работници и слазяха долу при Искъра.

Удиви се старецът.

- Види се, намериха се някъде още по-учудени инженери - свят голям... Френци ли са пак?

Казаха му, че са българи.

Смая се старецът.

- Как, наши? Български инженери! Дето паши и учени френци казваха, че не може! Та сме имали по-учени хора ние?... Ами милионите у хилядите милиони дето казваше чорбаджи Мано?...

- И милионите си имаме... Който си има брада, има си и гребен!...

Изпълни се душата на дядо Йоцо с възхищение. И войска, и паши, и топове, и княз, и учени хора, и милиони, и чудосии над чудосиите!

Сега "българското" му се представи нещо велико, могъществено, необятно... Неговият убоги умне можеше да побере всичкото това величие. Досега символите на "българското" се изразяваха за него само в еполетите на околийския началник и в сабята на войника, които бе попипал и целувал; сега то го поразяваше, смайваше със силата си и пълнеше с гордост душата му, българска ръка сечеше планините, българският ум измисляше работи, да се чуди и мае човек!

Де сега Мана чорбаджи, да видим какво ще каже?

Когато чу първите пукоти на канарите, които се строполяваха долу от мините, той си отри с ръкав очите, защото се просълзиха.

*

Оттогава неговото любимо място за стоене беше скалата на петдесетина крачки от държавата му, надвиснала над дълбоката клисура на Искъра, загърмяла от трескава работа.

От заран до вечер той стоеше на скалата, слушаше гълчът, пукотите, ударите на мотиките в земята, търкалянето на колцата, движението, смесения шум от усилията на гигантското дело.

Железницата се свърши и заработи. Дядо Йоцо чу с трепет първите писъци на свирката на паравоза, трещенето на колелата по релсите.

Пищеше и трещеше "българската железница"! Той сякаш оживя, възроди се.

Отиваше редовно на скалата, щом приближаваше часът на влака, за да чуе свирката и да погледа българската железница как фучи из устието.

Железният път се свързва в мислите му с понятието за свободна България. Той му говореше с гърмежа си ясно за новото, за "българското" време. Както преди нищо не наумяваше в селото за него: само "свирката" му обаждаше това. И когато приближаваше тя да изпищи, той зарязваше всичко и тичаше с тояжката си на канарата, за да гледа...

Пътниците, изправени на прозорците на вагоните да гледат живописните завои на пролома съгледваха учудени на един рът отсреща, че стои един човек и им маха с шапка. Това беше дядо Йоцо. Той поздравяваше по тоя начин нова България.

Съселяните му привикнаха да го виждат всеки ден на скалата и си казваха ухилено:

- Дядо Йоцо гледа...

Тоя умрял за живота и за света човек възкръсваше само при ехтежа на влака и му се радваше с детинска радост. Само той вече олицетворяваше пред него свободна България; понеже не беше видял железница през живота си, въображението му я рисуваеше като един чудовищен крилат змей, който пуца пламък из устата си, бучи и реве, фучи с

невъобразима сила и бързина из планината, разгласявайки силата, славата и напредъка на свободна България.

Слепотата и умствената му незлобливост бяха запазили като с броня душата му от разочарованията на тъмните ѝ страни, които разочарования изпитваме ние, окатите...

Честит слепец!

Често някой нов кондуктор, учуден, че вижда все на същия час на канарата един старец, който маха с шапка към летящия влак, запитваше на близката станция селяните, що се качваха в третия клас:

- Кой е този човек, дето все маха с шапка там от канарата? Някой луд?

И селяните отговаряха обикновено:

- Не бе, дядо Йоцо гледа...

*

Една вечер Йоцо се не върна вкъщи. Заранта син му отиде да го дири право при скалата, мислейки, че може да е паднал в пропастта.

Но той го завари умрял там с шапка в ръка.

Йоцо беше ненадейно издъхнал, поздравлявайки нова България...

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=5778&Level=1>